

ВЛАДЕЕЊЕТО НА ЦЕЛАДИН БЕГ ВО ОХРИД

Вистинското име на Целадин бег било Целаледин бег, што на албански јазик значи — заштитник на верата. Насекаде во литературата и изворите го среќаваме неговото име како Целадин бег и така до крај ќе го пишуваме. Управата на Целадин бег трае околу триесет и седум години, од 1794 — 1831 год. Целадин бег бил син на албанскиот гази Ахмед-паша, родум од Тоскарија (Албанија) којшто пред 1794 год. управувал во Охрид со своите синови: Махмуд паша, Саид бег, Али бег и Целадин бег. Од паѓањето на Македонија под Турците Охрид повеќе пати влегувал во составот на скадарскиот пашалук. При крајот на XVIII век Охрид се наоѓал под власт на скадарскиот сатрап Кара Махмуд паша Медекли и Кара Мустафа паша. Охрид бил пограничен град меѓу северните независни паши во Албанија и на југ независниот Али-паша Јанински. Тој паѓал под власт кога на едната кога на другата страна, но тоа преминување станувало не по мирен начин, туку со војни и големи крвопролевања. Во 1794 год. Али-паша Јанински го зазел градот од скадарските паши. Оваа борба еве како е забележана во охридскиот митрополитски кодекс:

„Кога султанот го оддели како отстапник Кара-Мустафа, и поради тоа султанот го испрати Али-паша Јанински да ги управува градовите што се наоѓаат под власт на скадарскиот паша. Бидејќи Охрид со крепоста како град беше посигурен, се спротивставија Скадарците и Дебраните против војските на Али-паша Јанински и стана страшна и крвопролевна војна и големи несреќи за охридските жители. По седмодневна битка Али-паша Јанински како победник влезе во крепоста (варош) ...“

Победникот се помири со охридските паши и бегови и еден до нив, четвртиот од петте браќа по име Целадин бег го постави за управник на Охрид. За да го потчини и за да му биде верен, Али-паша Јанински го приврза кон себе со родбински врски. Во митрополитскиот кодекс стои забележано: „ и најпосле стана меѓу Али-паша и управниците охридски сватостина“ Тој му ја даде за жена внука си од сестра по име Саби ханума. Целадин бег стана зависен господар во Охрид од Али-паша Јанински. Тој по заповед на Али-паша ги ликвидира сите браќа со нивните семејства освен еден — најголемиот којшто успеа да избега во Дебар. Тие беа познати како најсвирепи сатрапи, тирани за христијанското (македонското) население во Охрид. Тогаш Охрид претставувал опустошено место, населено со малубројно христијанско (македонско) и турско население. Али-паша сака мирно да управува со својот во овој крај и прибира приходи. Така Целадин бег со помошта на Али-паша Јанински преку непозволени средства ги ликвидира своите браќа и стана полно господар во Охрид. Тој ја прошири својата власт и на околицата. Не бирајќи средства, тој прво се ослободи од браќата, потоа имајќи ја поткрепата на Али-паша Јанински и по него на Мустафа-паша со војничка сила, по пат на борби со соседните помали паши, успеа едни

да ги потчини, други да ги совлада и да им ги конфискува имотите. По тој начин стана господар на сто чифлика. Тој го држел целиот охридски крај до Гавато (Ресенско), цела Дебарца на запад до Кафасан, вклучувајќи ги селата: Калишта, Радожда и Лин по западниот брег на Охридското Езеро сè до Подградец и Старова кои се наоѓале надвор од неговата територија под управа на скадарскиот Мустафа-паша. Потоа ги имал селото Тунемишта и манастирот „Св. Наум“ по југоисточниот брег на Охридското Езеро, целата западна страна на Галичица, Петрино и сето Преспанско заедно со неговото Езеро. Во почетокот на својата управа Џеладин бег добил право од султанот Селим III да управува во Охридско и со текот на времето придобил таква власт над поданиците и со нив почнал да станува против султанот. За тоа му помогнала долгогодишната управа и родбинските врски со Али-паша Јанински и Мустафа-паша Скадарски, со кој бил во сојуз и им помагал во востанија против султанот и заедно со Мустафа-паша сам се дигнал на востание. Џеладин бег заправо бил повеќе вазал на Али-паша Јанински, отколку на султанот. Во границите на територијата управува сосем самостојно, немало пишани закони, ниту судови, тоа и до денеска го паметуваат постарите луѓе во Охрид. Тој распоредувал, издавал наредби кои преку своите придворни луѓе и војската и се извршувале. Тој бил строг управник и безмилосен; за мали престапи ги казнувал своите поданици со строги казни. Бесилката била еднаква казна за секаков вид на престапници и злочинци, без разлика на вера и народност. Управата на Џеладин бег во Охрид и околицата, според пишувањето на К. А. Шапкар во „Автобиографијата“ и „Кратко-историско-географическо описание на Охрид и Струга“ и како што е еден дел на спомените живее и се раскажува, се смета за понослива, подобра од султанската и дека поданиците живееле мирен живот кога во другите турски области грабеле жестоките јаничари. Понатаму тврди дека тогаш населението како во градот така и во околицата се намножило брзо и трговијата се развивала. „... К. А. Шапкар со вакво тврдење ја натценува неговата управа. Ако подлабоко ја анализираме целокупната положба на Турската Империја во четириесеттите години на XIX век, кога паѓа управата на Џеладин бег во Охрид и околицата, ќе видиме дека целиот овој период на Турција е исполнет со внатрешни борби околу реформи, нивно спроведување, завери против султанската власт, борби за ослободување на поробените народи: Срби, Грци и Македонци и др. Судрувањето меѓу централната власт и полунезависните и зависните паши и бегови за нови земји и потчинувања, за пљачкосувања (како што се нападите на арнаутските разбојнички банди на Дебарца, Охрид и Охридско). Во ваква положба не можел да остане мирен овој крај и да живее добар живот,“ ... а имотите и честа да им биде совршено обезбедена на жителите на Охрид.“ Нити можело нити останал мирен овој крај, туку е исполнет со многу борби, маки и тегоби за нашиот народ. Не еднаш во најверодостојниот историски извор од ова време „Охридски летописни белешки“ од Н. П. Стефанов — е забележано: „Големи маки испретргаа христијаните“ или страшни

поплаки и пискотници беа во тие дни, та и сите не можат да се изнапишат (1830.12.VI.) и мн. др. Историските факти говорат дека управата на Џеладин бег за нашиот народ во овој крај, иако не трае повеќе од триесет и неколку години, оставила длабоки траги на еден немирен период, несносна и тешка положба. Нашиот народ страдал во време на борбите што ги водел Џеладин бег со околните пашаи, коишто го наоѓаа и грабаа Охрид и околицата, ги плачкасуваа неговите имоти и на нашиот народ. Во март 1801 г. Ибраим-паша Бератлија (од Берат) бил назначен за управник во Охрид. Кога разбрал за тоа Али-паша Јанински поставил војска до Дебар со двајца главатари од Дебар Далип-ага и Мосали-ага — прочуени разбојници во тоа време, војската на Ибраим-паша пристигнала во околицата на Струга, а војската на Али-паша во Струга. Започна борба меѓу овие две војски во селото Заграчани во седум саатот попладне (ала турка) и трае до вечерта. Победник бил Ибраим-паша и се помирил со Али-паша Јанински и Џеладин бег. Али-паша, Ибраим-паша и Џеладин бег заедно со својот внук Муедин бег отидоа во Берат, таму остана како заложник Муедин бег а Џеладин бег се врати во Охрид“ (забележано во митрополитскиот кодекс под 1801 год. март, Охрид 1906 год. препис). Водењето на оваа борба, престојувањето на војска во овој крај не е без последици за народот. Снабдувањето на војската паѓало на товар на населението. Големи маки и грабежи поднесувало нашето население од честите разбојнички напади на Дебраните. Постојано разни банди навлегувале и ги грабеле селата: Годивје, Врбјани, Арбиново и др. ги опустошувале имотите на селаните и Џеладинбеговите. Летописецот Н. П. Стефанов забележил...

„ете ти излезе по нашиот вилает Абас бег заедно со Јашар бег. Овие двајца ги опленија чифлиците на Џеладин бег и сè што имаше во нив изгореа дури и анот што беше кај селото Габавци го пеплосаа.“

На враќањето тие со себе си забраа до 30.000 овци, кози, крави и коњи и сè што им се падна в раце“... Да ги спречи овие напади Џеладин бег уште во почетокот на неговата управа во 1805 год. со ангарија направил кули за одбрана од Дебраните во с. Дабовјани. Н. Л. Стефанов на стр. 19 пишува „Али-паша Јанински водел борба со Јусуф бега... „Бегот фрлил по 10 ока железо на секој дуќан“ на стр. 20. Плачкасувањата не престанаа ни следните години. Во 1806 год. пишува Н. П. Стефанов: „Во Битола се размеша голема пакост и грабија се стори, многу жива стока и имање изнаграбаа Арнаутите.“ (Исто стр. 20). Општо земено, во овој период се засилуваат грабежите, користејќи ја турските феудалци анархичната положба во Турција. Обидите за реформи на турскиот султан Селим III пропаднаа. Тој падна како жртва на својот обид. Процесот за осамостојување на феудалците, насилствата и обидите да се донесат реформи во Турција продолжуваа. Борбата на поробените народи се разгорува (Првото српско востание што избувна 1804 год. уште трае и успешно напредува). Понатаму обидите за реформи, како и во времето на Селим III во Турција претрпеа пораз од феудалната реакција. Со рефор-

мите народни маси на поробените народи не добиваа ништо и затоа не ги ни помагаа. Овие реформи не оеа во интерес на феудалните господари, во нив гледаа одземање на нивните права и привилегии. Така гледа и Целадин бег во Охрид. По двете востанија на српскиот народ со коишто извојува национална слобода, се дигна и грчкиот народ на востание за национална слобода 1812 год. За борба со востаниците султанот ги повика сите свои вазали. Учество зедао: Мустафа-паша од Скадар, Целадин бег од Охрид. Тој собрал 2.000 души спакхи во 1821 и 1822 год. и отишол на помош за задушување на Грчкото востание. Во ова време на борби за национална слобода не остана поназад и македонскиот народ во Јужна Македонија (денешна Егејска Македонија) и тој се дигна на востание кон крајот на 1821 год. кога веќе беше задушено востанието на Влахија и Тесалија но тоа и понатака во Грција (Пелопонез) продолжи. Востанието изби во Негуш и неговата околија. Но бидејќи народот не беше подготвен доволно, востанието беше крваво задушено од страна на турската регуларна војска од 15 илјади и војската на султановите вазали. Градот Негуш со 230 села беше осуден на огон и плачкаосување. Н. П. Стефанов бележи:

„1822 год. април 10.... Лобуд паша беше што отиде против нив, и од корен ги запусту (Негушани), жив маж не остави, а жените и децата ги зеде робје. Човек не остана во Негуш, сите куќи ги изгореа, та ни една колиба не остана! Сите мажи Турците под сабја ги поминаа, пискотници и плачки и таги големи беа! Старите мажи што беа живи на наше време не паметуваат другпат да бил растурен Негуш, а сега се расипа зошто Турците им извадија лошо име, оти кренале глава против царот“ (стр. 26).

Овие зборови на летописецот доволно јасно ја илустрираат положбата на нашиот народ во Егејска Македонија. Тие ужаси, убивања, клање, закопување на живи луѓе, робење и др. но не останаа само на тој крај, имаа последици во Охрид, околијата и други краишта на нашата земја. Со цел да се заплаши и умири рајата се вршеа овие жестокости, а востанието им дало повод на Турците да плачкаосуваат насекаде. Христијанското население во Охрид од страв се криело по куќите и не смеел никој да излегува од дома. Н. П. Стефанов бележи: „Во Мокреница се запусту. Сиот имот го разграбаа Турците, а христијаните ги искаа. Старите луѓе не паметуваат другпат да ја расипувале Мокреница. Пискотници до Бога беа!“ (стр. 26.). Потоа се собирало оружјето од христијанското население, со цел да се заплаши народот и стави крај на востанијата. Летописецот забележил: „Излезе наредба од Целадин бега до првенците за да го испишат оружјето и тие во куќата на Глигора Сапунџија го испишаа... потоа бегот нареди „да го донесите горе“ и ние го собравме“ (стр. 25). Многу од населението од Негуш избегало во Струшко, Охридско и Дебарско. Целадин бег вел една робинка за жена по име Ташула, околу која се создале толку многу легенди за животот на бегот со неа и посебно за неа, коишто и денеска се паметуваат и многу се забележани скоро кај сите патеписци.

По разбивањето на Али-паша Јанински се издига во овој дел Мустафа паша од кого ќе зависи Џеладин бег. Џеладин бег не ја загубил управата во Охрид, но со големи пари си го купил правото за управување — тој „мансап“ се потчинил на посланиците, а ги газел послабите. Тој водел борба во Старова против некој христијанин востаник, по име Шепрдан, којшто во борбите против бегот употребил топови од крушово стебло.

Џеладин бег бил господар на рајата, располагал со неа, и Турци и христијани (Македонци) биле негови робови. Не само што нашето население поднесува маки од внатрешните безредија и плачкосувања и надворешните напади на Дебраните и др. туку и од разни даноци и ангариј што ги наложувал Џеладин бег.

ДАНОЦИТЕ што ги плаќал нашиот народ биле: харач на мажи по 2 — 7 гроша, по Н. П. С. 24 гроша а по К. А. Шапкарев 100 пари „на капа“ на човек. Него го плаќале само христијаните. Дефтер-данок се плаќал на куќи за мотика лозје 20 — 30 пари. Спанлак се земал само на суво жито по десет на едно. Тој се собирал во натура. Имало и прекупци собирачи на данок, но според пишувањето на Е. Спирофанов тие го собирале данокот неколку години по управата на Џеладин бега. Прекупците многу ги наголемувале даноците по 30 — 40 % за да има за државата и за нив. Целиот град Охрид плаќал 25.000 гроша. Во прво време целиот град го плаќал данокот, но после се разделил на маали. Н. П. Стефанов забележил: „1833 год. ... Варош плаќал 3/4 а Месокастро и Кошишта 1/4. Преселниците власи во Охрид од Москополе и Опар, коишто од зулуми и плачки се преселиле во Охрид, плаќале посебен данок по 32 пари „спендисе“ уште истите плаќале по 14 гроша и полгодишно данок на сопствениците во местата на кои се населени. За еден дел од даноците во пари не можеме точно да наведеме колку изнесувале, но според потребите тие се наголемувале. Покрај постојаните даноци населението било оптоварувано и со вонредни. Летописецот забележал такви вонредни давачки: „1820 год. јуни 20. во Охрид влезе Мустафа-паша Шкондранлија, заедно со него беа Муедин бег и Јашар бег. Тој доведе со себе и многу војска та 16.000 таини на ден земаше...“ стр. 25. При одбрана на градот, за потребите на војската, товарот паѓаше на нашето население. По раскажување: плаќал нашиот народ данок и ако сакал да ја варосува куќата или да созида ојак на истата. Легендата вели: „Дури ако сакал некој прозорец да отвори на куќата требало да плати грден данок“. Оттаму се сите богатства на Џеладин бег и неговите палати (сарай).

АНГАРИИ: нашето население страдало од преголеми ангариј. Не како што пишува К. А. Шапкарев дека само еднаш годишно нашиот народ бил оптоварен со ангарија „кале-меремети“ за поправка на калето, туку и од многу други ангариј. Ни една летна куќа, конак, палати (сарай) три во Охрид, една во Струга и една во Ресен не биле градени без ангарија, без пот и крв на нашето население. Особени маки претргало населението при градењето на Доли сарај. Ангарија одело нашето население за снабдување на војските на Џеладин бега. Во врска со градењето на сарајот летописецот забележил: „1810 јуни 20. До Лештаровци зафатија да ги прават сараите и шадрванот. Тоа место понапред беше само камен, но бегот клade мајстори Власи та со лагоми го искршија каменот и отворија место. Тој поарчи 40 кесиња аспри, а целиот вилает стана да крева камен, па и Турците и сите еснафи. Страв и трепет беше во оние денови, склети големи. А пак кутрите Варошани ни најмалку не стивнаа од ангарија“. Кога Џеладин бег во 1808 год. ги растури сараите на Исмаил-паша, целиот град стана на нога и отиде со добиток да му го крева занрегот, пишува Н. П. Стефанов и додава: „Големи маки испретргаа христијаните! Џеладин бег го тераше населението на ангарија не само за свои потреби туку и за потребите на посланиците од него. Во 1814 год. јануари 2 во Битола пристигнал румелијата, голем зулумкар. Бајрам паша расфрли арчови по вилаетот. Овде (во Охрид) пишува летописецот „На Џеладин бега му фрли кересте, та Ресенчани заедно со селаните му го носеа“.

Големи ангари претргаа нашите луѓе и за градењето на Горните сараи и за утврдувањето на Калето. Во патеписните белешки Б. Нушиќ на стр. 152 забележил: дека во селото Горни Косел некогаш бил копан кукур за потребите на турската војска со ангарија од страна на селаните од селата: Велгошти, Лесковец, Скрбатно, Косел Долни и Горни, Речица и Свиништа. Мајдемлиите биле ослободени од данок, но државата имала поголем интерес од данокот одошто од мадемот, така јавил во Цариград Целадин бег, и во негово време престанало копањето на кукурот. Во село Видобишта има урнатини од некоја поголема зграда се мислело оти тука била фабрика (работилница) за барут во време на Целадин бега. Но ова тврдење со ништо не можеме да го поткрепиме. Во друга литература не е забележано нити во извор. И самиот Нушиќ пишува „легенда каже“ не проверено.

Не само од даноци и ангаријата страдало нашето население во Охрид во овој период, туку и од други елементарни непогоди покрај општествените. Така на пр. два пати (1810 и 1815) г. во Охрид се појавила чума (панука); Целадин бег заповедал на населението од Варош да ги напушти куќите и да живее надвор од градот, а сам тој избегал во Јавина. Тогаш населението проживеало уште подолги дни. Летописецот по тој повод забележи: „Кутрите христијани, какви страшни маки не испретгаа! Дури селаните лебот без сол го печеле. Никој без готово тескере не можел надвор да излезе.“

Со парите и трудот, преку ангаријата на нашиот народ се богател, живеел раскошно, убаво облечен, феудалниот господар — големиот чифликсајбија во чие лице нашиот народ гледал експлоататор и изедник. За него францускиот конзул во Турција во патеписните белешки пишува: Не беше од оние луѓе кој можеше да го разбере значењето на Охрид во којшто живееше, место да го укрепи тој зида летни куќи, конаци“. Тој созида пет сараи: Горни сарај на север, на највисокиот врв од охридската могила, најубавиот од сите три, обграден со двојни внатрешни и надворешни ѕидови со „80 одаји“ соби. Според К. А. Шапкарев овој сарај бил управен дом, а Е. Спространов тврди дека Горни Сарај бил летна резиденција. Тој е граден 1810 год. според Н. П. Стефанов. На југ бил Долни сарај, над самото Езеро (каде бил укumatот, денеска летна позорница), тој бил разделен на два дела: харем и селамлак. Третиот Ени сарај (нов сарај) граден бил 1815 год., се наоѓал на северо-источниот дел на калето на еден висок рид. Дури денеска постари луѓе во Охрид ми раскажувале дека сараите одвнатре биле украсени, бојадисани, со шадрвани во дворовите и цвеклињата. Целадин бег бил близок со митрополитот Калиник, којшто како добар животописец, му ги украсил трите палати (К. А. Шапкарев, Блг. преглед год II кн. IX-X стр. 271. околу сараите биле засадени родни дрвчиња и цвеклиња (хасбахче). Помалку податоци има за сараите во Струга и Ресен. За градењето на сарајот во Струга Летописецот Н. П. Стефанов до 1818 год. забележил: построив за Целадин бега во Струга Сарај. И тогаш била страшна ангарија, затоа што, заповедал бегот народот да носи заире и да прави сарите. „Во исто време и Ресенчани ги направија сарите“. А според А. Н. Мушмов градењето на сарајот во Струга почнало околу 1811 год. Повеќе пишани податоци немаме. Според податоци од постари луѓе во Струга: се знае дека постоел сарајот и дека изгорел, а на негово место било соградено турско училиште (медреса). Според сеќавањето на Катарина Несторова, родум од Охрид, а живеела во Струга.

Во сараите се одвивал неговиот богат, раскошен и удобен, но не секогаш и мирен живот. Легендите кажуваат дека најмногу немирни денови провел бегот со своите жени, а страв му задавале и Дебраните-разбојници. Имал свои конаци и одредени за него соби во манастирот „Св. Наум“. Село Лабуниште било чифлик на Целадин бега. Се мисли дека тој го поклонила на манастирот, но во митрополитскиот кодекс стои збаележано: „През 1835 до 1843 год. се купи чифликот во Лабуништа за 40 илјади гроша од егумена Серафим, родум од село Велгошти, којшто умре во 1847 год. през м. март... И куќите на неговите помошници биле убави како на хазнатарот Луман. Внатре во УЧ-кале

(Горни Сарај) имало и магацини за леб, муниција, околу топови наместени (и денеска стои долу кај укumatот некогаш Ени Сарај топовска цевка) потребна за одбрана на градот. На портите на Долни и Горни сарај имало стража за заштита, значи градот не бил многу укрепен, но сепак не бил преоставен и лесно изложен на напади.

Целадин бег не можел сам да управува во Охрид и околицата и ги прибира приходите од неговите сто чифлика, да се брани од надворешните напади, да плаќа големи даноци на султанот, управува во еден немирен период на Турската Империја цели триесет и седум години, како полунезависен. Тој имал многу свои помошници, голем чиновнички апарат, платена постојана војска и по потреба можел на илјади да собере. Неговиот чиновнички апарат и помошен воен и цивилен апарат се состоел: од Баш-делија, Турчин, вршел извршна власт на бегот со десет сејмени и ги исполнувал пресудите; капедахин-чуvari на вратите на сараите; делии биле негова придружба. Потоа: булукбашии и крсердари чуvari на границите и шумите од надворешни напади. Имал хазнатар-чувар на парие (благајник) кој бил прв до бегот. Бегот имал сејмени — постојана платена војска. Спахиите живееле на село од трудот на селаните, биле војници само во време на војна. Харачите-бурници собирале данок, тие можеле да бидат и Македонци, таков бил Тасе, Зарче и др. Покрај придворните луѓе бегот имал и надворешни луѓе коишто биле во услуга на бегот и уживале голема доверба кај истиот. Таков бил митрополитот Калиник и Д-р Чала Коста. Овие двајца со Тасета биле толку влијателни и се мислело дека можат „човека од ортома да го сметнат“. Внатрешниот живот во сараите како и надворешниот на Целадин бега се одвивал со разни церемонии, со многубројни придворни луѓе: измекари, слуги, момци и лична негова придружба од сејмени. Едни коњот му го водеle други пред него јавале, трети по него итн.

Придворните луѓе се викале: сарајдари, пазарции, снабдувачи на дворот (придворни бакали, сарачи, шивачи, терзибаши (Срмабожовци, уште и денеска постои таа фамилија во Охрид), башсакации (носачи на вода), башкочиџија (пајтонџија таков бил Мишо), гускари, (мисиркари) Мисирковци — така и денеска се вика една фамилија во Охрид, дрвари, познат бил Јон Дрварот.

Денеска немаме сочувани планови од времето на Целадин бег за основите на неговите сараи за да ја проучиме каква била архитектурата, ни на тој во Струга, ни во Ресен, па ни во Охрид.

Злото на нашиот народ било од две страни: од внатрешните давачки и — потреби на бегот и неговите луѓе, а не помалку можеби и повеќе од надворешни напади од арнаутските разбојници. Борец — против овие разбојници бил Кузман Капидан, родум од Дебарца, од кое село не се знае точно. За него летописецот ни со еден збор не говори. Кузман Капидан по порака на пашата од Старова, Целадин бегов пријател станал крсердар. Собрал дружина, сите Македонци и тоа: Куџи-Митре од Охрид и др. од Охрид, Таше од с. Арбиново и од др. села од околицата. Кузман Капидан успеал со неговата дружина од четириесет души да ги разбие разбојниците и водачите на

истите даги погуби. Тоа се Дервиш-Мучо и Осман-Мурат. Народната песна го претставува Кузмана како неустрашив заштитник на рајата, подвлекувајќи го со гордост неговото јунаштво и јуначко држење пред Турците. Кузман е човек што не може да има мира дури неговиот народ страда од насилства:

„Дури да слушам писком
Дури да гледам гревон
Поарно нека не живеам!“

За Кузмана многу пеат луѓето од овој крај, таква една песна забележил во 1875 год. К. А. Шапкарев, издадена во „Сборникот български народни умотворенија“, I дел под бр. 377 продолжува во 378 стр. 163 иста кн. Јунаштвото на Македонецот Кузман Капидан го овековечи со ловор венчаниот поет од Охрид Глигор Прличев во својата поема „Сердарот“.

Легендите Целадин бега го прикажуваат: како строг и справедлив судија и верски толерантен човек. Во октомври 1818 год. по плака на еден граѓанин против соседот Бабаџанов, дека тој направил оџак пред прозорецот на неговата кука, Целдин бег наредил да се сруши оџакот но после се гледа поради жалбата на Бабаџанов, дека неправилно го решил спорот, тој му нареди на судот да го разгледа истиот. Во врска со тоа летописецот забележил: „Со судот никогаш не можеше да му го урни, а само со арка“.

Строгоста се гледа на Целадин бег од многу случаи на брза рака ликвидирал луѓе на жесток начин. Охриданиецот Здраве бил набиен на кол, затоа што изработил фалшиви пари. Понекогаш Целадин бег се појавувал во улога на заштитник на христијаните, Турците не смееа да ги навредуваат христијаните. Еден Турчин, којшто обесчестил една селанка, бил обесен (Е. Спространов БСБ. XIV стр. 680 и 691). Но ваквите појави биле ретки, лицемерни. Во најголема мера христијаните (рајата) биле унижувани.

Тие морале кога Турчин ќе сретнат на пат да му се клањаат, од коњ да слегуваат, од место да се поиставаат.

Навечер предвреме ги затворале портите. Христијаните (Македонци) скоро сите живееле во Варош (во горниот дел на градот) повлечени горе, собрани на куп, збиени во бедните куќарчиња, а најбогата земја во Охридско Поле била турска. Дури постоеа забрана на носење на убаши алишта, особено за жените, тие требало да бидат забулени, а не смееа слободно да се појават на улица. Уште, според легендата, Целадин бег е прикажан како добротвор. Соградил фурна, сигурно со ангарија, делел бесплатно леб и кешчег (варена пшеница слична на бунгур) неколку пати во седмицата. Тоа го правел од верски побуди. Но, што била оваа милостина на онеправданите, експлоатираниите и пљачканите, според она што гоплаќале во пари, натури и ангарији. Тоа е иронијата на еден социјално „справедлив“ поредок и на еден од многуте на тој поредок што ја цицале крвта и потта на нашиот народ.

Во третата деценија на XIX век продолжила борбата на Турција за воведување на реформи. Опасноста како еднадвор — Русија и Австрија, така и од внатре — од борбите на поробените народи — расте. Отпорот на јаничарите и привилегираните феудални господари во Турција не се намали. Особено во периферните земји на Отоманското царство во Босна и Херцеговина. Турскиот султан Махмуд II донесе одлука и го укина јаничарскиот ред во 1826 год. Отпорот порасна. Во 1826 год. пак почнаа да се бунат Корчаните и Мокраните со Џеладин бег. За да ги сочува своите поседи, Џеладин бег поставил војска во манастирот „Св. Наум“ и сè што било потребно за војската. По една година Џеладин бег отиде (1827) во Шкодра да се види со везирот Мекеја паша отаде тие отидоа во Цариград. Н. П. Стефанов: „Ова советување во Цариград завршило со неуспех“. И покрај укинувањето на јаничарската војска 1826 год. којашто беше пречка за понатамошното запазување од пропаст на турската држава, сепак долго време уште бунтовничките сили не ги признаа султановите реформи. Креваа бунтови, се бореа против царските војски. Овие бунтови стивнуваа од време на време во врска со борбите на поробените народи. Такви бегови што не ги признаваа реформите беа: албанските феудалци на чело со скадарскиот Мустафа-паша на чија страна беше Џеладин бег и други бегови и паши во Македонија. Кон овие се придружија и босанските и херцеговачките (Ризванбеговиќи) на чело со Хусеин Капетан Градашчевиќ. Пламна нова војна, меѓу одметниците а во Босна наполно самостојниот Хусеин Капетан Градашчевиќ. Театар на воените дејствија помеѓу Мустафа-паша Скадарлија и неговите вазали и турската регуларна војска била Македонија. Пак нови зулуми, пљачки на нашето население. Во 1830 год. кај планината Бабуна (Прилеп) беа разбиени бунтовниците на чело со Мустафа-паша и неговите вазали од страна на турската регуларна царска војска предводена од везирот Решид-паша. За овие борби Н. П. Стефанов забележил: „1831 год. април 8. Прилеп го опљачкаа, а садриеземот го разби Шкодранецот. Сета негова војска се разбега и го зазеде бабунскиот дервен. Во Прилеп садриеземот направи голема битка со Шкодранецот и му сотре многу војска. Од Прилеп отиде против него на Бабунскиот ан и го презеде Дервенот“. Турската регуларна војска по победата кај Бабуна ја продолжи борбата со бунтовниците, го опколи Скадар и го ликвидира Мустафа-паша, потоа и Хусеин Капетан Градашчевиќ во Босна кој прво имаше успех во борбите со царската војска. Борбата за воведување на новиот ред „танзиматот“ продолжи.

Во врска со последните денови на Џеладин бег и неговото паѓање, неговото бегство, смртта, многу легенди говорат на разни начини и различито ги среќаваме забележани кај авторите на литературата со која се служев. Но, факт е тоа дека овој вазал ја губи својата власт, откако бил ликвидиран неговиот заштитник Мустафа-паша. Не можел повеќе да остане во Охрид пред силата на регуларната војска и пред време го напуштил Охрид и го понесол своето опљачкано богатство (по легендата околу 70 товари) и своите жени, заминал за Скадар. Кога Мустафа-паша бил опколен во Скадар и му претела опасност

му наредил да бега и се спасува како знае. Џелдин бег побарал азиџ од Скадар во Египет, кај тамошниот независен господар Мехмед-Али-паша каде умрел. По легендата Џеладин бег се удавил во Јадранско Море не стигнал до Египет. Точно е тоа дека веќе 1831 год. го нема во Охрид. Во отсуство на Џеладин бега во Охрид управувал првиот човек до бегот — хазнатарот чолак Луман. Откако тој разбрал дека борбата меѓу бунтовниците и нивните сојузници (Џеладин бег и др.) завршила со пораз решил да го напушти Охрид и да бега во Скадар да бара спас. Пред да замине за Скадар хазнатарот Луман на 20.II.1830 год., според Н. П. Стефанов, ги собрал сите Арнаути што биле по кулите, првенците од градот и придворните и ги советува да не го напуштат градот. Тие се согласиле да останат и да го бранат градот, он по бегството на хазнатарот иако биле распоредени по градот и зазеле позиции, се разбегале. Н. П. Стефанов пишува: „Ни еден не остана ниту во конаците ниту во кулите“. (стр. 27). Оваа белешка го потврдува исчезнувањето на Џеладин бега. Без борба бил предаден Охрид и на 30.XII.1830 влегле коначките на новиот управник (Муселим) назначен од султанот.

Извори

1. — Домашни извори за македонската историја (Летописи Охридски белешки на Н. П. Стефанов и др.) изд. Скопје 1951 год.
2. — Турски документи за македонската историја од 1800 — 1803 год. из. Институт за национална историја, Скопје.
3. — Народни преданија од постари луѓе во градот Охрид.
4. — Сборник на простобугарски народни песни и умотворби од К. А. Шапкарев Софија 1891 год.
5. — Извод од митрополитскиот кодекс, Охрид 6 јули 1906 год. (препишал Александар К. Робе), ракопис.

Литература:

1. — Ив. Снегаров „Монографија за Охрид“, „Македонски преглед“, год. IV кн. I — III.
2. — Ст. Симиќ „Охрид“ 1925 год.
3. — Е. Спространов „Џеладин бег (принос кон историјата на град Охрид)“ СВНУ и НУ кн. XXIV изд. Министерство на Просв. 1897 год., Софија.
4. — А. Ф. Милер „Мустафа-паша Бајрактар“, Москва.
5. — Тосков „За Тетовските паши“ Сб. на Министерството на Народното Просв. кн XI.
6. — К. А. Шапкарев „Кратко историско-географическо описание на градовете Охрид и Струга“ Сбр. на буг. книж. д-во, Софија 1901 год.
7. — Г. Баласчев „Град Охрид“ Софија 1916 год.
8. — Б. Нушиќ „Крај обала Охридскога Језера“ патеписни белешки од 1892 год. Земун.
9. — Д-р Ф. Месеснел „Охрид-варош и језеро-стрине-околина“, Скопје.
10. — Н. А. Мушмов „Од миналото на Струга“ сп. „Македонски преглед“, год. VIII. кн. 3
11. — Г. Прличев „Сердарот“, превод на македонски јазик, изд. „Култура“, Скопје.